

VI.

Marxismen i Opløsning.

Prof. Dr. Th. G. Masaryk (Prag) har i det wien-ske Ugeskrift »Die Zeit«, Nr. 177—79, offentliggjort nogle Artikler om »Die wissenschaftliche und philosophische Krise innerhalb des gegenwärtigen Marxismus«, der ganske vist paa Grund af deres Kortfattedhed umuligt kunne give en blot tilnærmelsesvis fuldstændig Belysning af den mærkelige Krise, som den marxistiske Nationaløkonomi, Sociologi og Filosofi for Tiden undergaar, men som dog altid ere af Interesse som givende en sammentrængt Over-sigt over den socialistiske Forsknings øjeblikkelige Tilstand. En mere indgaaende Vurdering af de Forhold, der her komme i Betragtning, vil findes i et Arbejde, Prof. Masaryk bebuder.

Først henviser Prof. Masaryk til, at Udgivelsen af 3. Bind af »Das Kapital« fremkaldte en livlig Diskussion om det Spørgsmaal: om Anskuelse i dette Bind ikke stod i Strid med, hvad Marx havde doceret i Værkets første Bind, det egentlig grundlæggende Bind. Som bekendt udkom »Das Kapital« i forskellige Afsnit med lange Mellemlum. Den første Begyndelse rækker tilbage til 1859. Selv har Marx udgivet første Bind i to Oplag 1867 og 1872; efter hans Død har Engels et Par Gange besørget ny Udgaver deraf, og derhos i 1885 og 1894 udgivet Værkets andet og tredje Bind; det fjerde Bind har, efter Engelses Død, Kautsky lovet.

I første Bind grundlægger Marx sin Værditheori: Værdiens Væsen og dens Indvirkning paa Arbejds-

VI.

Marxismen i Opløsning.

Prof. Dr. Th. G. Masaryk (Prag) har i det wien-ske Ugeskrift »Die Zeit«, Nr. 177—79, offentliggjort nogle Artikler om »Die wissenschaftliche und philosophische Krise innerhalb des gegenwärtigen Marxismus«, der ganske vist paa Grund af deres Kortfattedhed umuligt kunne give en blot tilnærmelsesvis fuldstændig Belysning af den mærkelige Krise, som den marxistiske Nationaløkonomi, Sociologi og Filosofi for Tiden undergaar, men som dog altid ere af Interesse som givende en sammentrængt Over-sigt over den socialistiske Forsknings øjeblikkelige Tilstand. En mere indgaaende Vurdering af de Forhold, der her komme i Betragtning, vil findes i et Arbejde, Prof. Masaryk bebuder.

Først henviser Prof. Masaryk til, at Udgivelsen af 3. Bind af »Das Kapital« fremkaldte en livlig Diskussion om det Spørgsmaal: om Anskuelse i dette Bind ikke stod i Strid med, hvad Marx havde doceret i Værkets første Bind, det egentlig grundlæggende Bind. Som bekendt udkom »Das Kapital« i forskellige Afsnit med lange Mellemlum. Den første Begyndelse rækker tilbage til 1859. Selv har Marx udgivet første Bind i to Oplag 1867 og 1872; efter hans Død har Engels et Par Gange besørget ny Udgaver deraf, og derhos i 1885 og 1894 udgivet Værkets andet og tredje Bind; det fjerde Bind har, efter Engelses Død, Kautsky lovet.

I første Bind grundlægger Marx sin Værditheori: Værdiens Væsen og dens Indvirkning paa Arbejds-

lønnen forklares; samtidigt bliver den moderne Kapitalismes Oprindelse og Udvikling historisk paavist. Værditheorien gaar ud paa følgende: Værdien stammer fra Arbejdet. I Varerne er menneskeligt Arbejde legemliggjort, materialiseret. I den førkapitalistiske Tid arbejdede enhver Arbejder selvstændigt for sig selv og producerede saa meget, som han behøvede; i den kapitalistiske Periode er Arbejderen bleven uselvstændig, og hans Arbejde er bleven til Vare; denne sin Vare sælger han til Kapitalisten, d. v. s. denne udbytter ham. Arbejderen arbejder daglig for sin Løn saalænge, at han ikke blot producerer, hvad han selv (med Familie) aldeles nødvendigt behøver, men desforuden meget mere; — ved sit Merarbejde producerer han Merværdien, som Kapitalisten som Gevinst stikker i Lommen. Men medens ifølge første Bind af »Das Kapital« Arbejdet alene skaber Merværdi og Gevinst, holder tredje Bind sig til den Erfaring, at Gevinsten ikke bestemmes af Merværdien, af Merarbejdet; Produkternes Værdi og altsaa Gevinsten bestemmes af Kapitaludlægene; lige store Kapitaler afkaste i samme Tid forholdsvis samme Gevinst, selv om de ikke benytte samme Arbejdskvantum. Masaryk gør gældende, at Værkets tredje Bind ganske væsentligt modificerer, hvad der lærtes i første Bind.

Engels har i Indledningen til andet Bind lovet, at i tredje Bind skulde man faa forklaret, hvorledes Merværdien forvandler sig om til de specielle Gevinstformer, og i Virkeligheden kommer det jo ogsaa an paa at forstaa det konkrete økonomiske Liv paa Basis af den abstrakte Merværditheori; — men den af Engels lovede Tydeliggørelse giver tredje Bind ikke. — Allerede inden tredje Bind udkom, forsøgte fra socialistisk Side Conrad Schmidt (»Die Durchschnittsprofitrate« 1889, og i Tidsskriftet »Neue Zeit« 1892—93) at løse

Problemet, men faldt derved over i den ikke-socialistiske Theori. Engels dadler dette i Indledningen til tredje Bind, uden at bemærke, at den samme Bebrejdelse rammer Marx selv. — Senere har Sombart (i Brauns »Archiv« 1894) bestræbt sig for at bortforklare Uoverensstemmelsen mellem første og tredje Bind, — men Socialisterne have ikke akcepteret den sombartske Fortolkning. Bernstein anerkender f. Ex. (»Neue Zeit« 1897), at Marx har modificeret sin Værditheori. Striden desangaaende er fremdeles standende.

— Det næste Spørgsmaal er Spørgsmaalet om den politiske Taktik. Socialisterne have altid betegnet sig som »et revolutionært Parti«; alligevel er den revolutionære Methode i bestandig højere Grad bleven omformet til en blot reformerende, indtil endelig Engels kort før sin Død mere bestemt og udtrykkeligt formulerede dette vigtige Omslag. Marx var i lange Tider meget revolutionær, — i sine sidste Aar tænkte han mindre revolutionært, hvad ogsaa »Kapitals« 3. Bind viser. Ogsaa paa det politiske Omraade har der vist sig en betydelig Vaklen. Under den sidste græsk-tyrkiske Krig mente en Del af Socialisterne, at »Socialismen« bød dem holde med Tyrkiet, idet de barbariske Forhold skulde være at foretrække for den kapitalistiske Civilisation; — en anden Del holdt med Grækenland. Ifjor udbrød der en heftig Strid om, hvorvidt de tyske Socialister skulde befatte sig med Valgene til den preussiske Landdag, og Spørgsmaalet om »Kompromis'ets« Tilladelighed diskuteredes ivrigt. (Jfr. Kautsky: »Was ist ein Compromiss?«, »Neue Zeit« 1897—98).

I Forbindelse med den aftagende Radikalisme staar det, at Socialismen stedse mere opponerer mod Anarkismen. Det er ikke blot de enkelte anarkistiske Bedrifter, som Socialisterne ikke ville godkende;

det er ogsaa den theoretiske Anarkisme, der bekæmpes. Den russiske Socialist Plechanow beviser f. Ex. (*»Anarchismus und Socialismus«*), at den anarkistiske Revolte holder den sociale Udvikling tilbage, at den ligefrem er et contrerevolutionært Middel. Ogsaa Liebknecht har sagt: *»Gewalt ist seit Jahrtausenden ein reaktionärer Faktor«*. Ogsaa Kautsky, C. Schmidt, Deville (*»l'Anarchisme«*), o. Fl. have skrevet mod Anarkismen. Som bekendt er den socialistiske Opposition mod Anarkismen af ældre Dato (jfr. Marxes Kamp mod Bakunin og Proudhon), men den har dog i de senere Tider gjort sig særligt stærkt gældende.

— Ogsaa om Forstaaelsen af *»den materialistiske Opfattelse af Historien«* kæmpes der i den socialistiske Lejr. Marx docerede: Produktionsforholdene, der betinge Samfundets økonomiske Sammensætning, bestemme alle det aandelige Livs *»ideologiske«* Former, det hele sociale, politiske, aandelige Liv. Det er i de sidste Par Aar navnlig Socialisterne Bax og Kautsky, som have kæmpet om Forstaaelsen af denne Lære. Bladet *»Neue Zeit«* fra 1896 og 1897 indeholder en Række Artikler om *»die materialistische Geschichtsauffassung«*. Af den vidtløftige Diskussion synes at fremgaa som Resultat: lad os moderere os ogsaa i dette Kapitel! lad os ikke opfatte Marxes *»historiske Materialisme«*, hans materialistiske Historiens Filosofi, altfor absolut!

— Fra den *»materialistische Geschichtsauffassung«* kommer Masaryk til den marxistiske Sociologi overhovedet. Den abstrakte Sociologi (navnlig Læren om Fremskridtet, Spørgsmaalet om de historiske Love og Udviklingens drivende Kræfter) har Marx kun formuleret kort og mere lejlighedsvis. Derimod behandler Engels Fremskridts-Læren og de øvrige Problemer

udførligere og mere systematisk (i Skrifterne om Feuerbach og mod Dühring). Men, — det kan ikke negtes, at Marxismen særlig i sine sociologiske Principer er meget svag. Og hvad Engels har doceret i sit Skrift »Ursprung der Familie«, i Tilslutning til Lewis H. Morgan, begynde Socialisterne nu at rokke ved. Blandt de socialistiske Forfattere maa her særligt mærkes Cunow (»Die Verwandtschaftsorganisation der Australneger, Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der Familie«, 1894, og »Die ökonomischen Grundlagen der Mutterherrschaft«, i »Neue Zeit«, 1897). Cunow erkender, at Matriarkatet ikke havde den Betydning, som Engels har tillagt det: det er ikke nogen oprindelig Institution, men udvikler sig af Patriarkatet, og Kvinden opnaar ikke ved det nogen højere Stilling. Engels havde derimod doceret, at ud af de ældste polygyniske og polyandriske Familieforhold, havde det matriarkalske Samfund udviklet sig, hvor Kvinden er Hovedet; Udviklingen af Patriarkatet skildredes som Begyndelsen til det moderne Forfald, der sætter sin ypperste Blomst i den med Monogamiet uadskilleligt forenede Prostitution. — Masaryk formener, at Cunows Kritik i Forbindelse med Anskuelseerne i »Das Kapital« III, fremdeles i Forbindelse med Opgivelsen af det revolutionære Standpunkt og med den nu almindeligt fulgte Kompromispolitik — vil føre til en modificeret Opfattelse af Staten.

Ogsaa Nationalitetsspørgsmaalet kommer med sine Krav til Socialisterne. Socialismen er trængt ind i Lande med nationalblandede Forhold og ind i de smaa Nationer. Den gamle marxistiske Internationalisme forslaar ikke mere. Marx og Engels forstod slet ikke — siger Böhmeren Masaryk — det slaviske Spørgsmaal. De identificerede det slaviske Spørgsmaal med Panslavismen. Imod Czecherne og Slaverne nærede de, i alt Fald tidligere, i Virkeligheden de tysk-liberale

Antipathier; senere blev de vel lidt venligere. Kun Polakerne anerkendte de strax (se det kommunistiske Manifest!) som Ligeberettigede (men ogsaa i de borgerlige, liberalt-sindede Kredse blev de polonofile Sange sungne). Grunden var naturligvis ganske simpelt den, — at Polakerne var revolutionært sindede, — og for de tyske Socialister stod Rusland jo som en social og politisk Bussemand, og gør det vel tildels endnu. — Nej, tydeligt er det, at den gamle Internationalisme ogsaa er i Færd med at blive modificeret.

— Masaryk kommer derefter til Marxismens Forhold til Ethiken. Den marx-engelske Marxisme er i det Hele amoral: paa Basis af sin Materialisme vil den forandre Menneskene ved de sociale Institutioner; Ethik, Religion, Filosofi betragter den som den overvundne Ideologis Frugter. Engels reducerer (i sit Skrift om Feuerbach) den socialistiske Ethik til en Klassekamp; Kærligheden til Næsten er en gammel fortærsket Vise; Kampen, Revolutionen er den mest virksomme sociale Methode. Revolutionen, ikke Moralen, vil bringe Ligheden. Men — forandrer man først sine Anskuelser om Materialismen og om Nytten af Revolutioner, saa kommer man ogsaa nok til en anden Opfattelse af Ethiken. Den nyere saakaldte ethiske Bevægelse (»ethisk Kultur«) har ogsaa kaldt Socialisterne frem (jfr. en Beretning af Kaizl om Ethiken og Socialismen). Nogle af de socialistiske Theoretikere have vel i denne Diskussion forholdt sig afvisende ligeoverfor Ethiken; om andre gælder dette ikke, og tilsidst fandt C. Schmidt ogsaa i dette Spørgsmaal ny Ord (Artiklen: »Socialistische Moral« i »Ethisch Cultur« 1893). Den socialistiske Presse accepterede hans Artikel, sagtens uden at bemærke det Ny, den indeholdt. Nyt er det, at Schmidt anerkender de ethiske Kræfters Berettigelse og Selvstændighed. Schmidt paaviser videre Svag-

heden i Utilitarismen og Egoismen, og naar frem til en ideal Fordring om Selvopofrelse, uden at vente al Frelse af de sociale Institutioner.

Den ny ethiske Retning, der øjensynligt er i Færd med at bryde frem, vil, i Forbindelse med de rigtigere sociologiske Anskuelser, bl. a. føre til en modificeret Opfattelse af Familie- og Kvindespørgsmaalet. Paa Grund af sin fejlagtige Opfattelse af »Matriarkatet« formulerede Engels »eine Theorie der modernen Liebe«, der ved sin Ensidighed kom i et betænkeligt Naboskab til Decadencen. Ogsaa her træde rigtigere Anskuelser frem. Ogsaa Bebel's overfladiske Bog »Die Frau« begynder nu at møde Opposition hos Socialisterne (jfr. Katzensteins »Kritische Bemerkungen« i »Neue Zeit« 1896).

— Antireligiøs er Marxismen; det sige imidlertid dens Theoretikere. Masaryk henviser nu til det Faktum, at Socialisterne have en ganske særlig Interesse for Diskussionerne om Religionen. Naturligvis udtale de sig imod den positive Religion; men at de overhovedet føle Trang til at diskutere det religiøse Spørgsmaal, og at de gøre dette med saa megen Begejstring, synes ikke at tyde paa, at Religionen er død. Masaryk vil ikke videre indlade sig paa dette Spørgsmaal; — han bemærker blot, at »Socialismen nok endnu ikke har sagt sit sidste Ord om Religionen«.

— Efter at have berørt Socialisternes Stilling til den metafysiske Materialisme, til Kunst og Æsthetik o. s. v. slutter Masaryk med at bemærke, at den theoretiske Marxisme, ligesom ogsaa den praktiske, den politiske, er i Færd med at blive omdannet, undergaar en Krise: Modsætningen mellem Hovedførernes, Marxes og Engelses ældre Anskuelser paa den ene Side og de yngre marxistiske Theoretikeres Anskuelser paa den anden Side ere altfor aabenbare. Forøvrigt ind-

rømme Socialisterne dette selv (jfr. Kautsky: »Utopischer und materialistischer Marxismus«, »Neue Zeit« 1896—97). Socialismen bliver efterhaanden mere ædruelig, mere kritisk, mindre eksklusiv, pukker mindre paa sin Ufejlbarhed, lader den blinde Autoritetstro falde, opgiver Materialismen, Marxismens *caput mortuum*, nærmer sig mere de andre Fremskridtspartier. Men naturligvis vil Socialismen som selvstændigt organiseret politisk Parti ikke derfor forsvinde. Selv om Marxismen var helt forfejlet, og selv om dette blev aabent erkendt af Socialisterne, vilde Socialismen ikke dermed falde. Tværtimod vilde den socialistiske Selvkritik kunne bidrage til at styrke Socialismen. Som alle sociale Reformpartier har ogsaa Socialismen sin levende Kilde i den bestaaende Samfundsordens aabenbare Mangler.

Dette er Hovedtrækkene i Masaryks Redegørelse for det interessante socialvidenskabelige Spørgsmaal.

A. P.-St.